

MORALNA PANIKA U HRVATSKOJ: ANALIZA IZVJEŠTAVANJA MEDIJA O UBOJSTVU FRANE DESPIĆA

Nikolina Krznar, mag. soc.
nikolina.krznar@gmail.com

Sažetak

Moralna panika pretjerana je reakcija medija, policije i javnosti na ponašanje određenih društvenih grupa, najčešće mladih. Smatra se karakteristikom suvremenog društva u kojem su moralne panike sve češće i uključuju velik broj ljudi. Za uvođenje koncepta moralne panike u sociologiju zaslužan je Stanley Cohen, koji je u djelu "Folk Devils and Moral Panics" analizirao reakciju društva na pojavu i sukobe *modsa* i *rockera*. U analizi je naglasio važnost medija u konstrukciji reakcije društva. Elementi koje je Cohen koristio u analizi medijskog inventarija i reakcije društva korišteni su u analizi izvještavanja hrvatskih medija o ubojstvu Frane Despića. Analiza je pokazala da su elementi poput predikcije, pretjerivanja, simbolizacije i sl. bili prisutni u izvještavanju hrvatskih medija te se prema tome može zaključiti da je time pokrenuta moralna panika vezana uz supkulture.

Ključne riječi: moralna panika, mediji

Uvod

Moralna panika jedno je od obilježja suvremenog društva. Odnosi se na pretjeranu reakciju medija, policije i drugih centara moći na djelovanja određenih društvenih grupa koje najčešće čine mladi ljudi, specifičnih stilova života i ponašanja. (Đorđević, u Thompson, 2003.).

Srž ovog rada čini analiza izvještavanja hrvatskih dnevnih novina o slučaju ubojstva Frane Despića, mladića ubijenog na Ribnjaku. Temelj analize koncept je moralne panike S. Cohena iznesen u djelu "Folk Devils and Moral Panics". U radu se kroz analizu žele utvrditi sličnosti između izvještavanja o sukobu *modsa* i *rockera* te izvještavanja o ubojstvu Frane Despića te utvrditi je li u potonjem također riječ o slučaju moralne panike, prema kriterijima koje Cohen uvodi.

1. Moralna panika

Moralnom panikom naziva se pretjerana reakcija medija, policije i javnosti na aktivnosti određenih društvenih grupa (Marsh i Melville, 2011.). Thompson (2003.) smatra da živimo u dobu moralnih panika gdje nas novine i televizija svakodnevno upozoravaju na problem oslabljenog morala. Iako se često govori o gubljenju moralnosti u suvremenom društvu, Jacques (1996., prema Thompson, 2003.) tvrdi da je društvo danas moralnije, odnosno da se problemi koji su se nekad ignorirali prestaju ignorirati (npr. zlostavljanje djece, spolne podjele, pedofilija, i sl.) te da se suočavamo s tzv. proširenom moralnošću koja zahtijeva raspravu javnosti – zbog toga su i moralne panike češće. Thompson (2003.) smatra da su obilježja modernizma ili postmodernizma brze društvene promjene i društveni pluralizam zbog čega češće dolazi do suprotstavljanja različitih vrijednosti društvenih grupa. Kao primjere moralne panike on izdvaja moralnu paniku vezanu uz: mlade, ulične pljačke, seks i sidu, obitelj i nasilje nad djecom, žensko nasilje i seks na ekranu. Cohen (2002.) pak naglašava, uz navedene primjere, i moralnu paniku zbog nasilja u školi, upotrebe droge te zbog izbjeglica i tražitelja azila. Moralna panika može se javiti i u slučaju brojnih drugih tema koje su protumačene kao prijetnja društvu i dominantnim vrijednostima. Tako Vogorinčić (2008.) u članku "Panika oko čitanja romana u 18. st. u Engleskoj: Prikaz rane moralne medijske panike" proučava moralnu paniku vezanu uz popularizaciju čitanja romana te je spaja s današnjom moralnom panikom vezanom uz gledanje televizije. Taj rad dobar je primjer da moralna panika ima dugu povijest, o čemu govori Thompson (2003.) naglašavajući da moralna panika nije ništa novo, no da postoji razlika između moralnih panika nekad i danas. Na to ukazuje sve brže smjenjivanje moralnih panika i uključivanje sve većeg broja ljudi u nju, odnosno suvremena moralna panika obuhvaća više ljudi, a ne samo jednu grupu poput mladih ili konzumenata droge.

Moralna panika je, prema Thompsonu (2003.), jedan od ključnih socioloških pojmova koji se prvenstveno veže uz sociologiju kolektivnog ponašanja i društvene devijantnosti, no središnji je pojam i sociologije medija. U Rječniku sociologije moralna panika definirana je epizodama koje su potaknute beznačajnim događajima te je naglašena uloga masovnih medija: "U suvremenim društvima masovni mediji igraju važnu ulogu u moralnoj panici, šireći glasine i pridonoseći spirali tjeskobe i straha" (Abercrombie i sur., 2008., 217). Također, Giddens (2007.) smatra da je moralna panika naziv za pretjeranu reakciju na određenu skupinu ili tip ponašanja, a ta je reakcija potaknuta medijima. Termin moralna panika često se koristi u medijima prilikom izvještavanja o kriminalnom ili antisocijalnom ponašanju te je za razumijevanje reakcije javnosti na devijantnost važno uzeti u obzir informacije koje oni primaju: "U modernim društvima je većina informacija primljena iz druge ruke, obično proizvedena od strane masovnih medija i zbog toga subjektivna zbog njihovih definicija 'vijesti' i načina na koji su prezentirane" (Marsh i Melville, 2011., 3).

Termin moralne panike prvi je upotrijebio Jock Young (1971., prema Thompson, 2003.) kako bi opisao reakciju koja se javila zbog statističkih podataka koji su ukazivali na rast upotrebe droga. No, nije bila riječ o porastu upotrebe droga, već se zbog osnivanja policijskih jedinica za ovisnost o drogama povećao broj uhićenja povezanih s drogom.

Iako je Young prvi upotrijebio termin moralne panike Stanley Cohen se, prema Marshu i Melvilleu (2011.), smatra zaslužnim za uvođenje koncepta moralne panike u sociologiju. Cohen je u djelu "Folk Devils and Moral Panics" analizirao reakciju društva na pojavu i sukobe *modsa* i *rockera* u Clactonu, na Uskrs 1964. godine (Giddens, 2007.). Feeley i Simon (2007.) izdvajaju Cohenovu studiju kao jednu od prvih socioloških studija moći medija, odnosno njihove uključenosti u stvaranje društvenih problema. Od tada se javlja povećan interes za ulogu medija u kreiranju moralnih panika. Thompson (2003.) smatra da je Cohenova analiza važna jer uključuje mlade koji su često bili predmetom moralne panike te pokazuje na koji se način moralna panika gradi.¹

Moralna panika, prema Cohenovoj definiciji (1972./80., prema Thompson, 2003.), počinje od definiranja nekoga kao prijetnje društvenim vrijednostima. Zatim tu prijetnju prikazuju mediji, zbog čega raste zabrinutost javnosti. Nakon toga dolazi do reakcije vlasti ili drugih eksperata, da bi se na kraju panika ili povukla ili rezultirala društvenim promjenama. Ta je definicija najčešće citirana i općeprihvaćena definicija moralne panike (Marsh i Melville, 2011.). Cohen naglašava kako se nešto naziva moralnom panikom upravo kako bi se naglasilo da je riječ o nečemu što se smatra svetim,

¹ "Prema Cohenu, društva, tu i tamo, bivaju izložena razdobljima moralne panike. Okolnost, događaj, osoba ili grupa osoba definira se kao prijetnja socijalnim vrijednostima i interesima; njihovu prirodu masovni mediji prezentiraju na stiliziran i stereotipan način; izdavači, svećenici, političari i drugi dobromisleći ljudi podižu moralne barikade; socijalno akreditirani eksperti iznose svoje prosudbe i dijagnoze; iznalaze se mjere djelovanja ili (češće) primjenjuju postojeće; okolnost tada nestaje, čini se manje vidljivom ili se pogoršava i postaje uočljivijom" (Dubreta, 2005., 141).

odnosno da je riječ o prijetnji samom društvenom poretku i zbog toga se na prijetnju gleda kao na "narodne demone" (Thompson, 2003.). Definiranje nekoga narodnim demonom je, prema Abercrombie i sur. (2008.), važan dio moralne panike te se često javljaju zahtjevi za kažnjavanjem narodnih demona ili povratkom na prave moralne vrijednosti, a rezultat tih zahtjeva može biti moralno križarstvo u kojem važnu ulogu igraju moralni poduzetnici. Tu je vidljiv utjecaj Beckera koji je govorio o "moralnim poduzetnicima" ili "moralnim križarima" koji su stvaratelji pravila i pridržavaju se apsolutne etike (Perasović, 2001.). Dakle, prvi smjer važan za Cohenov koncept moralne panike je naslijeđe interakcionističke škole – stereotipiziranje i socijalna tipologizacija. Cohen (1972./80., prema Perasović, 2001.) naglašava da su kategorizacije i stereotipi pogotovo čvrsti kod devijanata te da u moderno doba masovni mediji osnažuju stvaranje tipova. Drugi smjer su istraživanja katastrofa i nesreća od kojih je Cohen preuzeo sedam osnovnih faza², no u slučaju *modsa* i *rockera* koristio je verziju u kojoj govori o četiri faze: upozorenje, utjecaj, inventorijski i reakcija društva (Perasović, 2001.).

Cohen (2002.) u svom radu proučava socijalnu reakciju na sukobe *modsa* i *rockera*. U prvom dijelu knjige bavi se inventorijskim, odnosno fazom u kojoj oni koji su pogođeni "katastrofom" pokušavaju shvatiti što se dogodilo i u kakvom su stanju. U toj fazi naglašava se način na koji su mediji interpretirali situaciju jer tim putem većina ljudi dolazi do informacija o nekom događaju i na temelju njih reagira. Smatra se da je medijska prezentacija sukoba bila ključna u određivanju kasnijih reakcija.

Tri su razine pomoću kojih je Cohen analizirao medijski inventorijski (Thompson, 2003.):

- a) Preuveličavanje i distorzija (iskrivljavanje) – ako se inzistira na množini umjesto jednine, vijest se ponavlja, činjenice se uvećavaju, koristi se senzacionalizam i melodramatika. Cohen (2002.) kao primjer preuveličavanja i iskrivljavanja izdvaja navode iz novina prema kojima su sve plesne dvorane na tom području bile potpuno razorene, iako je grad imao samo jednu plesnu dvoranu.
- b) Predikcija – predviđanje da će se događaj ponoviti, a posljedice će biti još ozbiljnije, što Thompson objašnjava medijskim prikazivanjem kasnijih sukoba, dakle u svrhu predikcije još gorih događaja.
- c) Simbolizacija – pripisivanje negativnog značenja ključnim simbolima. Cohen (2002.) tako izdvaja tri procesa koji postoje u takvoj simbolizaciji: "jedan termin (*modsi*) postaje simbol određenog statusa (delikventnog ili devijantnog), stil (frizura, odjeća) simbolizira termin, a sam postaje simbol statusa (kao i emocija pripisanih tome statusu)" (S. Cohen, 2002., 37).

² Sedam osnovnih faza nesreća i katastrofa: Warning (upozorenje), Threat (prijetnja), Impact (utjecaj), Inventory (inventorijski), Rescue (spašavanje), Remedy (pomoć) i Recovery (oporavak) (Perasović, 2004.).

Cohen (2002.) smatra da se kroz masovne medije stvarala kolektivna interpretacija kojoj se pojedinac prilagođava. No, osim medija, važnu ulogu imaju i drugi akteri, poput predstavnika društvene kontrole i moralnih aktivista, što je obuhvaćeno u drugom dijelu knjige naziva "Reakcija". Cohen govori o dva dijela reakcije, odnosno o prvom dijelu koji naziva "Reakcija: teme stavova i mišljenja" i drugom dijelu koji naziva prema fazama *rescue* i *remedy*. U prvoj se fazi reakcije na temelju prikupljenih informacija stvaraju stavovi i mišljenja i tu su izdvojena tri elementa: orijentacije, slike i uzroci. Ori-jentacije su "polazišta s kojih se vrednuje devijacija", a jedna od orijentacija bila je kako je riječ o nesreći. Nadalje, slike se odnose na početnu fazu procesa etiketiranja gdje su se koristili različiti pojmovi nabijeni negativnim emocijama te se tema mladih stalno provlačila novinama. Naposljetku, uzrok tih sukoba najčešće je viđen u društvu, odno-sno govorilo se o bolesnom društvu koje se treba vratiti disciplini (Perasović, 2001.).

Drugu fazu reakcije Cohen također dijeli na tri elementa: senzitivizaciju, societalnu kulturu kontrole i eksploataciju. Senzitivizacija se odnosi na stvaranje veće osjetljivosti na temu putem medija. Drugi element, kultura kontrole, odnosi se na organiziranu re-akciju. Thompson (2003.) izdvaja da se reakcija kultura kontrole prepoznala na osnovu proširivanja, pojačavanja i inovacija. Proširivanje se odnosi na uvlačenje predstavnika kontrole u incidente. Sljedeći element je pojačavanje mjera, odnosno pozivanje na strože mjere kako bi se određeno ponašanje ubuduće spriječilo. Također, može doći i do inovacije, odnosno novih policijskih snaga i kazni. Zadnji element, eksploatacija, odnosi se na ideološku i komercijalnu eksploataciju *modsa* i *rockera*.

Navedeni elementi medijskog inventarja i reakcije koje je koristio Cohen u analizi socijalne reakcije na sukobe *modsa* i *rockera* biti će korišteni u analizi izvještavanja hrvatskih dnevnih novina o ubojstvu Frane Despića.

2. Primjer moralne panike u Hrvatskoj: izvještavanje o ubojstvu Frane Despića

U radu je provedena kvalitativna analiza hrvatskih dnevnih novina, odnosno na-čina na koji su izvještavale javnost o slučaju ubojstva Frane Despića. Analizirani su naslovi i tekst članaka, a u analizu su uključeni brojevi *Jutarnjeg lista*, *Večernjeg lista* te *Vjesnika* u razdoblju od 17. do 31. ožujka 2008. godine. U tom razdoblju *Vjesnik* je u če-tiri broja objavio vijest vezanu uz taj događaj³, dok je *Jutarnji list* imao objave u devet brojeva⁴, a *Večernji list* u osam⁵.

Despić je ubijen u subotu, 15. ožujka 2008. godine u parku Ribnjak. Sve su anali-zirane dnevne novine prvu vijest o ubojstvu objavile u ponedjeljak 17. ožujka 2008. godine i to na naslovnici. *Jutarnji list* najmanji dio naslovnice posvećuje tom događaju, ali ima potpuno drugačiji naslov od drugih listova: "Strava u parku iza katedrale: Pun-

³ Vjesnik (17. 3., 18. 3., 21. 3. i trobroj 22., 23. i 24. 3. 2008.).

⁴ Jutarnji list (17. 3., 18. 3., 20. 3., 21. 3., trobroj 22., 23. i 24. 3., 25. 3., 27. 3., 30. 3. i 31. 3. 2008.).

⁵ Večernji list (17. 3., 18. 3., 19. 3., 21. 3., trobroj 22., 23., i 24. 3., 25. 3., 26. 3. i 29. 3. 2008.).

ker ubio Bad Blue Boya", dok je *Vjesnik* stavio naslov "Ubijen zbog piva", a *Večernji list* "Ubijen na rođendanu" stavivši vijest kao glavnu u središnji dio naslovnice. *Jutarnji list* i *Vjesnik* vijest su objavili u rubrici "Crna kronika", a *Večernji list* u rubrici "Događaji" na samom početku novina (2. i 3. stranica). Sva tri lista u početnom izvještavanju navode detalje vezane uz sam događaj. Ubojstvo Frane Despića, koje se dogodilo u parku Ribnjak u subotu navečer, posljedica je masovne tučnjave u kojoj je sudjelovalo tridesetak ili dvadesetak mladića (listovi navode različite brojeve sudionika), a izbila je oko 23:50 zbog – kako navode sve analizirane novine – alkohola. *Jutarnji list* se izdvaja i po tome što, osim već navedenog naglašavanja da je riječ o sukobu *punkera* i Bad Blue Boysa, navodi i incidente koji su se dogodili u Zagrebu u razdoblju od 1. 1. 2007. godine do tog dana. Od pet incidenata koji su navedeni u tri je slučaja riječ o ranjavanju vatrenim oružjem, a u ostala dva o premlaćivanju. Jedina poveznica tih slučajeva je u tome što su sudionici bile osobe mlađe životne dobi. *Večernji list* iste te primjere navodi u izdanju 19. ožujka kao temelj za članak da društvo i mjerodavne institucije ne poduzimaju potrebne mjere za suzbijanje nasilja.

Sva tri lista vijest su ponovila 18. ožujka, doduše s novom informacijom o motivu sukoba prema kojoj je riječ bila o planiranom "pohodu" (*Večernji list*) odnosno "obračunu" BBB-a (*Jutarnji list*), dok je policija izjavila da je glavni motiv "želja za izživljavanjem na javnom mjestu" (*Vjesnik*). *Jutarnji list* i *Vjesnik* 19. ožujka nisu imali ni jedan članak povezan s događajem, dok se *Večernji list* bavio pitanjem "Kako spriječiti krvoproliće mladih?", a podnaslov glasi: "Subkulture". Unutar članka pišu i o tome da su se u subotu, 15. ožujka, sukobili pripadnici *Agramer crewa* i metalci te prilažu opis *Agramer crewa* kao ekstremne skupine.

U četvrtak, 20. ožujka jedino je *Jutarnji list* imao članak o ispraćaju ubijenog Despića, te ispod njega članak o prijetnji Bad Blue Boysa drugim supkulturama preko e-maila koji kruži internetom: "Policija u lovu na Boyse koji prijete". Sva tri lista 21. ožujka objavljuju vijesti u vezi s najavljenim pohodom BBB-a, s time da jedino *Jutarnji list* vijest stavlja u središnji dio naslovnice: "Obračun s huliganima". *Jutarnji list* samu vijest smješta u rubriku "Teme dana" s naslovom: "Policija najavila: totalni rat protiv huligana". Dio članka posvećen je opisu *Agram crewa* za koji ističu da je radikalna navijačka frakcija. *Vjesnik* i *Večernji list* u svojim člancima pišu o pozivima protiv pohoda BBB-ovaca: "Roditelji protiv pohoda BBB-ovaca" (*Vjesnik*), "Apel majke: Poziva BBB neka odustanu od nasilja" (*Večernji list*).

Uskršnje izdanje novina (22., 23. i 24. ožujka) *Večernjeg lista* i *Jutarnjeg lista* nastavlja s vijestima o Bad Blue Boysima, dok *Vjesnik* izvještava o sukobu pripadnika različitih supkultura u Zaboku. Ta vijest bila je posljednja u *Vjesniku* povezana s događajima prethodnih dana u Zagrebu: "Zaraza: Sukob pripadnika različitih supkultura". *Jutarnji list* je u tom izdanju izvijestio o akciji navijača Dinama: "Boysi mirno 'čistili' grad, izgrednik razbio kameru HTV-ova snimatelja". Uskršnje izdanje *Večernjeg lista* stavlja vijest "Propala akcija BBB-a – Umjesto čišćenja napali novinare" na naslovnu stranicu lista.

U utorak, 25. ožujka *Jutarnji list* i *Večernji list* objavljuju vijesti vezane uz događaje u subotu: "Povorka mira propala, Boyse u gradu strogo nadzirala policija" (*Jutarnji list*) i "Ja sam mama huligana" (*Večernji list*). Posljednja dva veća članka vezana uz ubojstvo Frane Despića objavljena su u *Jutarnjem listu* 30. i 31. ožujka. U tim člancima govori se o napadima navijača i neefikasnosti sudova, te ultimatumu koji je policija dala BBB-u.

Slijedi detaljna analiza koja se temelji na Cohenovom radu i elementima koje on izdvaja kao tipične za slučaj moralne panike. Dakle, u prvom dijelu analize naglasak će biti na medijskom inventorijskom i njegovim elementima: preuveličavanju i iskrivljavanju, predikciji i simbolizaciji. U drugom dijelu analize, kao i kod Cohena, naglasak je stavljen na reakciju društva.

2. 1. Inventorij

Elementi preuveličavanja i iskrivljavanja uključuju uvećavanje činjenica, senzacionalizam, korištenje množine umjesto jednine, otiskivanje vijesti masnim slovima i na naslovnoj stranici, melodramatičan jezik te namjerno pojačavanje elemenata za koje se smatra da čine vijest.

Sve analizirane novine vijest o ubojstvu, 17. ožujka, objavile su na naslovnoj stranici, s time da *Večernji list* vijest smješta u središnji dio naslovnice i time joj najviše daje na važnosti. Istoga dana na naslovnici *Večernjeg lista* objavljena je vijest o ubojstvu svećenika, ali je toj vijesti dodijeljena tek trećina prostora u odnosu na vijest o ubojstvu Despića. Vijesti vezane uz Despićevo ubojstvo čak su četiri puta bile dio naslovne stranice u *Jutarnjem* i *Večernjem listu*: "Strava u parku iza katedrale: Punker ubio Bad Blue Boya" (*Jutarnji list*, 17. 3.), "Obračun s huliganima" (*Jutarnji list*, 21. 3.), "Incident: okupljanje navijača Dinama na Trgu" (*Jutarnji list*, 22., 23. i 24. 3.), "Policija frustrirana: Huliganima zbog sudova ne možemo ništa" (*Jutarnji list*, 30. 3.), "Ubijen na rođendan" (*Večernji list*, 17. 3.), "Kako spriječiti krvoproliće mladih?" (*Večernji list*, 17. 3.), "Apel majke: Poziv BBB neka odustanu od nasilja" (*Večernji list*, 21. 3.), "Umjesto čišćenja napali novinare" (*Večernji list*, 22., 23. i 24. 3.). U izvještavanju se koristi senzacionalizam kojim se, prema Perasoviću (2001), opravdava važnost vijesti, jer je riječ o opasnostima za društvo, te se zbog toga vijest otiskuje masnim slovima i stavlja na naslovnu stranicu.

Jutarnji list od samog je početka naglašavao da je riječ o sukobu supkulturnih skupina, Bad Blue Boya i *punkera*: "Punker ubio Bad Blue Boya" i "Ekipa ubijenog Bad Blue Boya pripremala obračun u parku". *Večernji list* se također počeo baviti supkulturama pa je čak i objavljena karta s navedenim okupljalištima pojedinih supkulturnih skupina: *skinsa*, *punkera* i *metalaca* (*Večernji list*, 19.3.). Zbog takvih natpisa mnogi su kasnije smatrali da su upravo novinari krivi za podizanje tenzija između navedenih skupina, a osobito ih se često optuživalo za "napade" na Bad Blue Boyse. Na primjer, Boysi su poslali priopćenje HND-u u kojem traže preuzimanje odgovornosti za stvaranje nesigurnosti u gradu i netrpeljivosti prema BBB-u (*Jutarnji*, 27. 3.).

U *Jutarnjem listu* (21. 3.) i uskršnjem izdanju *Vjesnika* novinari pišu o napadu skinsa na *punkere* u parku u Zaboku iako je policija izjavila da ne može potvrditi da je riječ bila o sukobu pripadnika raznih supkultura. Tu je vidljivo namjerno korištenje određenih elemenata, odnosno naglašavanja da je riječ o sukobu supkultura, za koje se smatra da čine vijest. Na samom početku članka u *Vjesniku* stoji: "Da i mirno Zagorje više nije pošteđeno divljaštva mladih zanesenjaka, pokazalo se u četvrtak kasno navečer kad je skupina skinsa pretukla *pankere*, među kojima je bila i jedna djevojka", čime se daje naslutiti da do četvrtka nije bilo nikakvih sukoba u Zagorju, odnosno gradu Zaboku te da je napad posljedica "zaraze" zbog ubojstva na Ribnjaku. No, članak nije konzistentan jer na kraju autor navodi kako su česti sukobi ispred brojnih zabočkih škola te da te sukobe najčešće izazivaju skinsi.

Preuveličavanje i iskrivljavanje karakterizira i korištenje množine umjesto jednine, a primjeri za takvo izvještavanje mogu se naći i u analiziranim brojevima. U *Večernjem listu* (22., 23. i 24. 3.) na naslovnici stoji vijest "Umjesto čišćenja napali novinare". Ta vijest vezana je uz poziv Dinamovih navijača na čišćenje središnjeg gradskog trga u petak, 21. ožujka, kako bi pokazali da nisu povezani s prijetnjama koje su kružile anonimnim *e-mailom*, a u kojem se najavljivalo "čišćenje Zagreba" od alternativnih skupina, u subotu, 22. ožujka. Unatoč tome što je na naslovnici navedeno da je riječ bila o više osoba koje su napale novinare, ali i više novinara žrtava tog napada, u članku je navedeno kako je riječ o jednom od navijača koji je nasrnuo na snimatelja nacionalne televizije i pritom mu ošteti kameru. Policija čak navodi da još treba provesti istraživanje da se utvrdi je li napad bio namjeran. S druge strane, *Jutarnji list* (31. 3.) u članku stavlja podnaslov "Uvrede zbog ubojstva", koji se odnosi na grafite u Zagrebu vezane uz ubojstvo Despića. Unatoč tome što podnaslov upućuje na to da je riječ o većem broju uvreda, u članku je naveden samo jedan grafit koji odgovara napisanome: "Aleksandar Koprenica je četničko kopile". Drugi navedeni grafit bio je "Frano Despić R.I.P." – što nije uvreda. Novinari na početku članka spominju i grafite kojima huligani prijet novim neredima, ali ne navode ni jedan.

Predikcija obuhvaća pretpostavke da će se događaj ponoviti, a posljedice će biti još gore te može uključivati i predviđanje osвете. Čak i ako se ništa ne bi dogodilo i to bi postala vijest. *Večernji list* (19. 3.) tako postavlja pitanje "Kako spriječiti krvoproliće mladih?" što upućuje na to da se i u budućnosti očekuju takvi događaji. *Vjesnik* također ima članke ispunjene predikcijom. Na primjer, u slučaju izvještavanja o sukobu skinsa i *punkera* u Zaboku stavljen je podnaslov "Zaraza" čime se uzrokom tog sukoba smatra sukob na Ribnjaku te se očekuje i daljnje širenje, s obzirom da je riječ o zarazi koja je obuhvatila čak i "mirno Zagorje". Također, na kraju članka autor naglašava da postoji strah od osвете jer: "Zabok je mali gradić u kojemu se svi dobro poznaju i zna se tko pripada kojoj skupini, odnosno zna se tko su bili napadači".

Sve analizirane novine pisale su o najavljenoj "osvetničkoj akciji" Bad Blue Boysa tzv. "čišćenje Zagreba" koja je trebala započeti u subotu, 22. ožujka. Nakon što je su-

bota prošla, a "čišćenje" se nije dogodilo *Jutarnji* i *Večernji list* pišu: "Zbog velikog broja policijskih ophodnji koje su ih pratile, nije izbio niti jedan incident, a osim što su pili u kafićima u Tkalčićevoj i na Opatovini BBB-i su bili izrazito mirni." (*Jutarnji list*, 25. 3.) i "Unatoč najavljenim nemirima, policija u subotu nije zabilježila incidente povezane s navijačima" (*Večernji list*, 25. 3.).

U slučaju simbolizacije ključni simbol dobiva negativno značenje. U analiziranim novinama davani su opisi *Agram crewa*. Tako *Večernji list*, 19. ožujka piše: "Agramer boysi (Agramer crew) su, doznajemo, ekstremna skupina s kojom ništa ne žele imati čak ni najekstremniji BBB-i. Nasilje im je glavno izražajno sredstvo, a posebno u njemu uživaju ako ozlijede i ponize koga s izrazitim oznakama, primjerice u majci s likom Che Guevare. Upravo su oni na dan utakmice s Englezima prekinuli opći dogovor navijačkih skupina da nema nasilja kad igra državna reprezentacija. Posljednjih dana već su uživali u lomljenju prstiju bejzbolskom palicom nesretniku studentu iz Čilea kojega su dograbili", a *Jutarnji list* (23. 3.) naglašava: "Agram Crew je radikalna navijačka frakcija. Desno su orijentirani, navijači su Dinama, a po uzoru na engleske huligane organizirani su na temelju kvartovske pripadnosti ili pripadnosti navijačkoj grupi. Njihov imidž potpuno je drugačiji od dosadašnje javne percepcije navijača Dinama. Riječ je o mladićima srednjeg ili dobrog imovinskog statusa. U obračunima koje najčešće sami provociraju napadaju u većim grupama, služeći se palicama i "teleskopima" te suzavcem. Dobro su poznati policiji jer je riječ o navijačima koji često imaju zabranu odlaska na utakmice ili policijski dosje zbog nasilja ili krađa." Mediji su tako frakciju Bad Blue Boysa, pod nazivom *Agram crew*, prikazali javnosti kao prijatnu socijalnim vrijednostima i interesima te su ih prikazali na stereotipan način, što je vidljivo iz prije navedenih citata.

Osim stereotipnog prikazivanja *Agram crewa*, novinari su i park Ribnjak opisivali izrazito negativno te je on postao simbolom nasilja. Tako *Jutarnji list* (18. 3.) piše da je Ribnjak "najopasniji park u gradu poznat po brojnim tučnjavama i incidentima", da je to "park tragedija i masovnih obračuna" te da je postao "tempirana bomba". *Večernji list* (19. 3.) pak piše: "Ribnjak, popularno okupljalište balavaca koji ondje obično piju jer alkohol jeftino kupe na obližnjoj benzinskoj crpki, a i droga je dostupna, također je poprište mnogih obračuna."

2. 2. Reakcija

Nakon analize inventarija slijedi analiza društvene reakcije koja se mogla iščitati iz izvještavanja novinara. U prvoj fazi reakcije Cohen izdvaja tri elementa: orijentacije, slike i uzroci. U toj fazi se, prema Perasoviću (2001), koriste pojmovi nabijeni emocijama, a ti pojmovi često su bili korišteni u izvještavanju o ubojstvu Despića. Na primjer kori-

stili su se pojmovi poput: "huligani⁶", "mlađarija⁷", "balavci⁸" i slično, a tema mladih bila je stalno prisutna u člancima u kojima se propitivalo što se to zapravo događa. *Jutarnji list* (21. 3.) je tako objavio vijest: "Policija najavila: Totalni rat protiv huligana" u kojoj načelnik Tomurad kaže: "stvar je prerasla u huliganizam i moramo se zapitati što to radi današnja mladež!?" Dio prve faze reakcije je i stalno propitkivanje uzroka pri čemu se naglašava odgovornost roditelja, mjerodavnih institucija, ali i cjelokupnog društva. Tako je načelnik Tomurad u *Vjesniku* (21. 3.) pozvao roditelje da posvete pozornost svojoj djeci, ali navedene su i izjave roditelja koji također govore o odgovornosti njih samih. Tako u *Večernjem listu* (21. 3.) majka navijača kaže: "Žao mi je tog djeteta koje je izgubilo život, ali njegova smrt treba biti opomena nama roditeljima da bolje vodimo brigu o vlastitoj djeci". No, stručnjaci su većinom govorili da je to problem cjelokupnog društva. Lalić smatra (*Večernji list*, 18. 3.) da nam društvo "puca po šavovima" i to upravo na mladima te okrivljava politiku da ništa ne poduzima po pitanju nasilja među mladima. Već idućeg dana u istim novinama izjavu daje Zlatko Miliša, docent na Odsjeku pedagogije zadarskog Filozofskog fakulteta: "Treba priznati da je nasilje stil života dijela mlade generacije", te postavlja pitanje "...što društvo i mjerodavne institucije poduzimaju da se nasilje suzbije? Bojim se, ništa." (*Večernji list*, 19. 3.).

Očito je da su u reakciju bili uključeni brojni akteri, od roditelja koji su anonimno slali komentare novinama do onih koji su se aktivirali u sprječavanju akcije čišćenja BBB-a, poput Grozdane Petih (*Večernji list*, 25. 3.), pa sve do velikog broja stručnjaka, poput spomenutog sociologa Lalića, pedagoga Miliše te raznih političara, poput Kosora i Breitenfelda. Savjeti su traženi i od strane psihologa, poput Gordane Buljan-Flander i Dejana Ajdukovića (*Večernji list*, 22. 3., 23. 3. i 24. 3.) te Mirjane Nazor (*Večernji list*, 17. 3.).

Druga faza reakcije obuhvaća također tri elementa: senzitivaciju, societalnu kulturu kontrole i eksploataciju. Senzitivacija se odnosi na stvaranje veće osjetljivosti na određenu temu putem medija. U ovom slučaju primjetno je stvaranje veće osjetljivosti na temu nasilja među mladima, prvenstveno stvaranje veće osjetljivosti na supkulturne skupine. Na temelju toga dolazi do reakcije kultura kontrole. Kultura kontrole je organizirana reakcija koja obuhvaća proširivanje, pojačavanje mjera i inovaciju.

Proširivanje se može vidjeti u pozivanju različitih stručnjaka da komentiraju događaje te u pozivanju na rješavanje problema i Ministarstva pravosuđa čime se rješavanje problema uzdiže s lokalne razine na državnu razinu i događaj se smatra državnim problemom. Tako na primjer dr. Darko Breitenfeld, saborski zastupnik, komentira: "Policija

⁶ Huligan – "žarg. grub, divlji, ob. mlađi muškarac sklon destrukciji, nasilništvu i stinom kriminalu [navijački huligani]; nasilnik, siledžija, skitnica" Hrvatski jezični portal: <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>.

⁷ Mlađarija – "razg. oni koji su vidljivo obilježeni odlikama mladeži (veselost, površnost, lakomisenost)" Hrvatski jezični portal: <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>.

⁸ Balavac – "onaj koji je nezreo i nedorastao, *pejor.* onaj koji se nepriстойno ponaša" Hrvatski enciklopedijski rječnik (2004.), Zagreb, Novi Liber.

treba pojačati ophodnje, a u Saboru pripremamo uredbu koja bi zabranila opijanja na javnom mjestu". (*Večernji list*, 19. 3.). Također, načelnik Tomurad iz PU zagrebačke nada se pomoći Ministarstva pravosuđa i smatra da bi trebalo donijeti zakone o navijačima poput onih u Velikoj Britaniji (*Jutarnji list*, 31. 3.). Iz navedenih citata mogu se vidjeti i pozivi na pojačavanje mjera koji su bili brojni i upućeni od različitih aktera, primjerice od strane članova HSLS-a. Tako je Dorica Nikolić pozvala gradsku vlast da razmisli o zapošljavanju čuvara u gradske parkove i odredi njihovo radno vrijeme kako bi se spriječilo "divljanje huligana koji se ondje okupljaju" (*Večernji list*, 21. 3.), a predsjednik HSLS-a Darinko Kosor pak naglašava: "Zagreb i država moraju osmisliti programe i mjere za mlade. Žalosno je što se Zagreb pretvorio u velik narodnjački klub", te se zalaže za otvaranje Kulušića i Lapidarija, a protivi se zatvaranju Močvare (*Večernji list*, 21. 3.). Željko Sačić, također član HSLS-a, naglašava da Zagrebu nedostaje 2000 policajaca i poziva gradsku vlast da postavljanjem videonadzora i zapošljavanjem zaštitara pridonese sigurnosti (*Večernji list*, 21. 3.). Navijačima se prijetilo i policijskom represijom od strane načelnika Tomurada, a pod policijskom represijom misli se na "mnogo strože kontrole, konstantna legitimiranja, testiranje na alkohol i mnogo agresivniji pristupi prilikom svakog incidenta" (*Jutarnji list*, 31. 3.).

Odličan primjer inovacije vijest je objavljena u *Vjesniku*, (21. 3.): "Protiv nasilnika u parkovima 300 policajaca" gdje novinar piše o tome da će zagrebačka policija na mjestu na kojima se okupljaju mladi rasporediti po dvojicu policajaca koji bi osim sprječavanja nasilja djelovali i "preventivno na svijest izgređenika". *Vjesnik* izvještava da su na takav potez policiju natjerali nedavni događaji u parku Ribnjak i apeli građana koji žive blizu mjesta na kojima se okuplja "mlađarija".

Posljednji element reakcije je eksploatacija. U analiziranom slučaju može se primijetiti ideološka eksploatacija, odnosno referiranje na događaj u svrhu postizanja političkih ciljeva poput onog gdje Kosor naglašava važnost donošenja programa za mlade i protivi se zatvaranju popularnih okupljališta mladih.

Može se zaključiti da su mediji u izvještavanju o ubojstvu Frane Despića koristili i preuveličavanje i iskrivljavanje činjenica, predviđali su ponavljanje takvih događaja te su prvenstveno pojmu *Agram Crew* pridali negativno značenje. Ta tri elementa bila su prisutna i u izvještavanju medija o sukobima *modsa* i *rockera* 1964. godine o čemu je pisao Cohen. Osim sličnosti u izvještavanju medija o događaju, pronađene su sličnosti i u reakciji društva na događaje. U našem slučaju reakcija društva analizirana je kroz izvještavanje medija, a uočeno je da su se mnogi akteri aktivirali u definiranju uzroka i pronalaženju rješenja za uočeni problem nasilja mladih.

Zaključak

Moralne su panike u suvremenim društvima većinom kratke, brzo se izmjenjuju i obuhvaćaju različite teme. Panika počinje definiranjem nekoga ili nečega prijetnjom društvenim vrijednostima te medijskim prenošenjem prijetnje široj javnosti. Nakon toga se u moralnu paniku uključuju i drugi akteri, poput policije i raznih stručnjaka, što može dovesti do različitih društvenih promjena ili do jednostavnog povlačenja moralne panike.

U posljednjih dvadesetak godina u Hrvatskoj su se izmijenile različite moralne panike, poput panike oko *techno party* scene i upotrebe droge, navijača, Thompsona, pedofilije, ptičje gripe, narodnjaka, a najpoznatiji hrvatski primjer moralna je panika oko darkera, kojom su mediji stvorili strah pišući o navodnim masovnim samoubojstvima darkera. Budući da su mediji izvor informacija, a time i oblikovanja stavova i ponašanja, reakcije ljudi na događaje iznesene u medijima uvelike ovise o načinu na koji su oni prezentirani.

U analizi slučaja Frane Despića uočeni su svi elementi stvaranje moralne panike: iskrivljavanje i preuveličavanje činjenica, predikcija te simbolizacija. Također, u medijskom izvještavanju mogla se iščitati društvena reakcija u kojoj se traži uvođenje različitih mjera za suzbijanje nasilja, govori se o djelovanju i na lokalnoj i na nacionalnoj razini te se može primijetiti angažiranost širokog spektra ljudi u rješavanju prijetnje koja se pojavila. Izvještavanje je bilo senzacionalističko, povezivali su se događaji koji inače ne bi bili dovedeni u vezu, a događaj se iskoristio za šire pisanje o supkultutama u kojem su pripadnici supkultura prikazivani u negativnom svjetlu, na stereotipan način i kao prijetnja društvenim vrijednostima. Naposljetku, samo naglašavanje da je riječ o sukobu dviju različitih supkultura i o ratu među supkultutama dovelo je do jačanja tenzija između skupina te najavljivanja osвете i čišćenja grada od strane Bad Blue Boysa.

Mediji imaju vrlo važnu ulogu u stvaranju moralnih panika jer su glavni pružatelji informacija i zato bi trebali osvijestiti da način na koji izvještavaju javnost uvelike utječe na definiranje stavova o određenim događajima, ali i na reakcije i na djelovanje javnosti.

Literatura

- Abercrombie N., Hill S. i Turner B. S. (2008.), *Rječnik sociologije*, Zagreb, Jesenski i Turk.
- Cohen, S. (2002.), *Folk Devils and Moral Panics*, New York, Routledge.
- Dubreta, N. (2005.), *Društvo i odnos prema drogama*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Feeley M. M. i Simon J. (2007.), *Folk Devils and Moral Panics: an appreciation from North America*. U: D. Downes, P. Rock, C. Chinkin i C. Gearty (ur.), *Crime, Social Control and Human Rights* (str. 39 – 52), Willan Publishing.
- Giddens, A. (2007.), *Sociologija*, Zagreb, Nakladni zavod Globus.
- Hrvatski enciklopedijski rječnik (2004.), Zagreb, Novi Liber.
- Hrvatski jezični portal, <http://hjp.novi-liber.hr/>, 7. 10. 2012.
- Marsh I. i Melville G. (2011.), *Moral Panics and the British Media – a look at some contemporary "Folk Devils"*, *Internet Journal of Criminology*, izvor: http://www.internetjournalofcriminology.com/Marsh_Melville_Moral_Panics_and_the_British_Media_March_2011.pdf, 7. 10. 2012.
- Perasović, B. (2001.), *Urbana plemena: sociologija subkultura u Hrvatskoj*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada.
- Thompson, K. (2003.), *Moralna panika*, Beograd, Clio.
- Vogorinčić, A. (2008.), *Panika oko čitanja romana u 18. st. u Engleskoj: Prikaz rane moralne medijske panike*, *Medijska istraživanja*, 14 (2): 103 –124.

Izvori:

Jutarnji list (17. – 31. 2008.)

Večernji list (17. – 31. 2008.)

Vjesnik (17. – 31. 2008.)

MORAL PANIC IN CROATIA: ANALYSIS OF MEDIA REPORTS ABOUT MURDER OF FRANE DESPIĆ

Nikolina Krznar, mag. soc.
nikolina.krznar@gmail.com

Abstract:

Moral panic is an overreaction by the media, police and the public to the behavior of certain social groups, usually youth groups. It is considered a characteristic of contemporary society, in which moral panics are becoming more and more frequent and include a large number of people. Stanley Cohen is credited for coining the term 'moral panic'; in his work *Folk Devils and Moral Panics* he analyzed the society's reaction to the emergence and confrontations of the mods and the rockers. In his analysis he stressed the importance of the media in forming the reaction of the society. The elements which Cohen used in the analysis of the media's inventory and the reaction of the society were used in the analysis of the reporting of Croatian media on the murder of Frane Despić. The analysis has shown that elements such as prediction, overreaction and symbolization were present in the reporting of Croatian media, which leads to the conclusion that their reporting led to the creation of a subculture-related moral panic.

KEYWORDS: moral panic, media